

Meşrutiyet Dönemi Çocuk Edebiyatı ve Halil Hamid'in Çocuklara Yönelik Eserleri

Children's Literature in Constitutional Period and Khalil Hamid's Works for Children

Beyhan Kanter¹

ÖZET

Meşrutiyet Dönemi, çocuk edebiyatının ayrı bir alan olarak gelişmeye ve çocuklara yönelik yayınların artmaya başladığı bir süreci içine alır. Bu dönemde çocuklara yönelik süreli yayınların yanı sıra çocuk şiirleri ve hikâyelerinin de yaygın bir biçimde yazılması, çocuk kitaplarında görsel unsurlara yer verilmesi çocuk kültüründeki yenileşmelerin geniş kitlelere aktarılmasına etki eder. Meşrutiyet Dönemi çocuk edebiyatı külliyatında karşımıza çıkan isimlerden biri de Halil Hamid'dir. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemi yazarları arasında yer alan Halil Hamid, özellikle Meşrutiyet yıllarında popüler aşk romanları, çocuklar için hikâyeler, polisiye romanlar ve kadın hakları, aile hayatı ile ilgili eserler kaleme almıştır. Darülfünun mezunu olan ve uzun yıllar öğretmenlik yapan yazarın Meşrutiyet Dönemi'ndeki yazı faaliyetleri özellikle kadınlara ve çocuklara yönelik dergilerde görülmektedir. Yazarın kadın hakları ile ilgili yazmış olduğu eserleri kadın konusunun ele alındığı çalışmalarda referans olarak gösterilmesine rağmen hayatı, edebî kişiliği ve çocuklara yönelik yazdığı eserleriyle ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu makalede, şimdiye kadar hakkında akademik bir çalışma yapılmamış olan Halil Hamid'in edebî kişiliği hakkında bilgi verilecek ve örneklem olarak seçilen çocuk kitapları Meşrutiyet Dönemi çocuk edebiyatının özellikleri göz önünde bulundurulacak pedagojik, estetik, tematik ve kurgusal açıdan incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Meşrutiyet Dönemi, çocuk edebiyatı, Halil Hamid, pedagoji, eğitim

ABSTRACT

The Constitutional Monarchy period is an era when children's literature began to develop as a separate field and publications for children heightened. Khalil Hamid, who was a graduate of Darulfunun and a teacher for many years and a writer of stories for children in this period, is also among the authors who contributed to the development of children's literary culture. Being one of the authors of both the Ottoman and Republican periods, he also wrote popular love novels, stories for children, detective novels, and works related to women's rights and family life, especially during the years of the Constitutional Monarchy. The author's writing activities in this period have been seen in magazines, especially for women and children. Although his works on women's rights and detective novels have been cited as references, no studies have been conducted on his life, literary personality, and works written for children. This article unleashed the information about Khalil Hamid's literary personality, who has not been conducted any academic study related to him. Also, children's books selected as sample will be examined in terms of pedagogical, aesthetic, thematic, and fictional perspective by considering characteristics of children's literature in Constitutional Period.

Keywords: Children literature, constitutional period, education, Khalil Hamid, pedagogy

¹Prof. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mardin, Türkiye

ORCID: B.K. 0000-0002-9848-022X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Beyhan Kanter,
Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mardin, Türkiye
E-mail: beyhankanter@gmail.com

Başvuru/Submitted: 31.01.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested: 09.04.2022

Son Revizyon/Last Revision Received: 13.04.2022

Kabul/Accepted: 14.04.2022

Atıf/Citation:

Kanter, B. (2022). Meşrutiyet Dönemi çocuk edebiyatı ve Halil Hamid'in çocuklara yönelik eserleri. *TUDED*, 62(1), 121–141.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2022-1065726>

EXTENDED ABSTRACT

The Constitutional Monarchy period is an era when children's literature began to develop as a separate field and publications for children heightened. In this period, the fact that children's poems and stories were commonly written as well as periodical publications for children and that the inclusion of visual elements in children's books affected those innovations in children's culture was transferred to large masses. One of the important aspects in this period was that they contained data that could reflect aesthetic, pedagogical, and thematic changes and features that children's culture and literature had undergone in the historical process. This is due to the fact that works in the type of advice or verse dictionary that had more pedagogical purposes for children were written apart from oral culture products such as lullabies, fairy tales, and rhymes in Ottoman-era Turkish literature. In this context, the Tanzimat Period, which was taken place as a breaking point in Turkish political and social history as well as in Turkish literature, also included innovations that strengthen the relationship between children and literature. Moreover, it is seen that newspapers and magazines for children were important in addition to fictional texts during the Constitutional Period, where newspaper, magazine, and press mobility are of great significance. In addition to the pedagogical attitude, a simple, fun, and immersive narrative was adopted to gain the habit of reading in the works written for children during the Constitutional Period. Khalil Hamid, who wrote children stories in this period, is also among the authors who contributed to the development of children's literary culture.

As a graduate of Darulfunun and a teacher for many years and being one of the authors of both the Ottoman and Republican periods, Khalil Hamid wrote popular love novels, stories for children, detective novels, and works related to women's rights and family life, especially during the years of the Constitutional Monarchy. The author's writing activities in Constitutional Period have been manifested in magazines, especially for women and children. After Republican, as a worker at Ankara Boys' High School and in Edirne, Tekirdag, he wrote articles about history, literature, women's rights, and Turkish culture in Kaynak (1933-1951) magazine, Turkish Language (1926-1968) newspaper published in Balıkesir, and Balıkesir Postası and Alkim (1934—1939) magazine published by Balıkesir High School students. Although he was an author who contributed to the development of Turkish children's literature by writing stories for children, especially during the Constitutional Era, no studies have been conducted related to his literary personality and works. However, he published different types of works in the Çocuk Duygusu (Children's Sense), which was one of the magazines of the Constitutional Period. His works in the Çocuk Duygusu (Children's Sense) published between 1913 and 1914 varied in terms of both genre and theme. Children's games that have educational and instructive aspects and children can play with their friends, as well as riddles, stories, and simple and concise historical information that can affect the formation of national consciousness in children, were written in this magazine. As basic principles of children's literature, naturalness and simplicity are also the basis of the works written by Khalil Hamid for children.

As a writer, Khalil Hamid prioritizes activating the sense of curiosity in children by writing his works for children in a form between a story and a novel. The author's works should be evaluated in the context of the sociological conditions and pedagogical trends of the period. From this perspective, his works can be considered among the popular children's books that were decently read, immersive, and entertaining in his period. The author's books for children can be classified in three parts: didactic stories in the form between fairy tales and fables, fantastic subjects fictionalized through a dream, and children's stories.

Although his works on women's rights and detective novels have been cited as references, no studies have been conducted on his life, literary personality, and works written for children. This article provides information about Khalil Hamid's literary personality, with which no academic study has been done related to him. Furthermore, children's books selected as sample will be examined in terms of pedagogical, aesthetic, thematic, and fictional perspective by considering the characteristics of children's literature in the aforementioned period.

GİRİŞ

Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine tanıklık eden ve her iki dönemde de farklı türlerde eserleriyle yazın hayatında yer edinen Halil Hamid (1892-1972), eserlerinin önemli bir kısmını Meşrutiyet yıllarında neşretmiştir. Darülfünun mezunu olan ve uzun yıllar öğretmenlik yapan yazarın Meşrutiyet Dönemi'ndeki yazı faaliyetleri müstakil kitaplarının yanı sıra özellikle kadınlara ve çocuklara yönelik dergilerde görülmektedir. Ağırlıklı olarak çocuk hikâyeleri neşreden yazarın, hem çocuklar hem de yetişkinler için sayılabilecek polisiye romanları, Meşrutiyet Dönemi'nde oldukça yaygın bir tür olan popüler aşk romanları ve kadın, aile konularıyla ilgili kitapları bulunmaktadır. Meşrutiyet yıllarında yayımladığı *Kahramanların Hikâyeleri*¹ (1333) adlı kitapçığında farklı savaşlarda kahramanlıklar gösteren Türk asker ve komutanlarından örnekler sunarak millî bilinç inşa etmeye çalışan yazar, Osmanlı Dönemi'nde en fazla okunan eserler arasında yer alan *Robinson Crusoe*'u da özetleyerek Türkçeye çevirmiştir.² Çevirinin (1332) ön kapağında Halil Hamid'in isminin başında "Beşiktaş Osmanlı Fakir Çocuklar Mektebi Muallim-i Sânisî" ifadelerinin geçmesi yazarın 1916/1917'de söz konusu okulda görev yaptığını göstermektedir.

Meşrutiyet Dönemi yayınları arasında ismi sıkça görülen (Muallim) Halil Hamid'le ilgili, literatürde neredeyse yok denecek kadar az bilgi bulunmaktadır³. Kendisi hakkındaki ilk bilgiler, kitaplarının arkasında "*Halil Hamid Bey'in tab edilmiş ve edilecek eserleri*" notundan öğrenilmektedir. Öte yandan Meşrutiyet Dönemi kadın dergilerinden *Sıyanet*'te yayımlanan yazılarının altına Pangaltı notu düşmesine karşın daha sonraki eserlerinin sonuna Rumelihisar notu eklemesi de biyografik bilgisi ile ilgili ipuçları sunmaktadır.

30 Mart 1940 tarihli *Akşam* gazetesinde "Günün Ansiklopedisi" sütununda "Ölümünün Yıldönümü Münasebetile M. Rauf" başlığıyla kaleme alınan yazıda, "M. Rauf,⁴ *İkinci Meşrutiyet sıralarında Bebek bahçesinde hanımlara mahsus bir gazete çıkarmak için tertip ettiğim ve kadınlarımızın toplandığı bir müsamereye iştirak etmişti. Feminizme dair çıkardığım (Müsavati*

1 16 sayfadan oluşan kitap, Cemiyet Kütübhanesi yayınları arasından çıkmıştır.

2 16 sayfadan oluşan kitap, *Robinson Crusoe Hâli Adada* adıyla Necm-i İstikbal Matbaası tarafından basılır. Halil Hamid, kitabın "Bir İki Söz" adını verdiği ön sözünde bu kitabı çevirmesine son sınıftaki bir öğrencisinin vesile olduğunu yazar.

3 Meşrutiyet Dönemi yayınları arasında ismi sıkça karşımıza çıkan Halil Hamid ile Muallim Halil Hamid imzalarının farklı kişilere ait olabileceği kanaati çalışmamız sırasında hasıl olmuşsa da yazarın kitaplarındaki ve gazetelerde/dergilerde yayımladığı yazılarındaki üslup ve konuların yanı sıra kitaplarının arkalarında yer alan ilanlar; popüler aşk romanları, çocuk hikâyeleri, kadın ve aile ilgili kitaplar ve makaleler yayımlayan kişinin aynı kişi olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra *Dünkü Bugünkü Yarınki Kadın* (1918) kitabında *Sıyanet*'teki yazılarını referans göstermesi de önemli bir veridir.

4 Halil Hamid, bu yazısında "1919 yılının martında talihsiz kurbanların içine M. Rauf'un da katıldığını haber alarak yüreğimiz sızladı" (*Akşam*, 30 Mart 1940, s. 5) ifadelerinde M. Rauf'un ölüm tarihini 1919 olarak belirtmiştir. Ancak İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri* ile Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'nde ve Halil Hamid'in 1833 numaralı (7 Mart 1918) *Servet-i Fünun*'da yayımlanan "Maziye Karışmış Simalardan: M. Rauf Bey" başlıklı yazısında tarih 1918'dir. Söz konusu karışıklık sehven yapılmış olmalıdır. M. Rauf'un ölüm tarihi, İbrahim Alaattin'in *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*'nde de sehven 1919 olarak yazılmıştır.

tamme) isimli kitabımda da bir mektubu vardır” (30 Mart 1940) ifadelerinin kullanılması önemli bir veri içermektedir. Yazının sonunda Balıkesir Lisesi Edebiyat Muallimi Halil Hamit Altay⁵ imzasının yer alması, yazarın Balıkesir’de yaşadığını gösterdiği gibi soyadı bilgisine ulaşılmasını da mümkün kılmıştır. Bu veriler ışığında ulaştığımız torunu Feyha Duru Kısakürek’ten edinilen bilgiye göre Sadrazam Halil Hamit Paşa’nın torunlarından olan ve adını büyük dedesinden alan Halil Hamid’in çocukluğu Rumelihisarı’nda bir yalıda geçmiştir.⁶ Kısakürek’in ilettiği soy ağacı bilgisinden Halil Hamid’in, Ferik Âtîf Paşa (öl. 1926) ve şair Fahriye Hanım’ın (öl. 1942) oğlu, tiyatro yazarı ve şair M. Rauf’un⁷ (1882-1918) kardeşi olduğu öğrenilmektedir. Nitekim Halil Hamid, 7 Mart 1918 tarihli *Servet-i Fünun* dergisinde de “Maziye Karışmış Simalardan M. Rauf Bey” başlıklı yazısında M. Rauf’un hem ağabeyi hem muallimi olduğunu söyleyerek çocukluk anılarını anlatır.

Ankara Erkek Lisesi’nde, Edirne ve Tekirdağ’da görev yapan Halil Hamid, Balıkesir’de öğretmenlik yaptığı yıllarda Balıkesir Halkevi’nin yayın organı olarak çıkan *Kaynak* (1933-1951) dergisinde, Balıkesir’de yayımlanan *Türk Dili* (1926-1968) gazetesinde, *Balıkesir Postası*’nda ve Balıkesir Lisesi öğrencilerinin çıkardığı *Alkım* (1934-1939) dergisinde⁸ tarih, edebiyat, kadın hakları ve Türk kültürü ile ilgili yazılar kaleme alır. Söz gelimi *Alkım* dergisinin 1938-1939 yılları arasında yayımlanan 30-34. sayılarında Osmanlı Türk kültüründeki eğlence ve oyunların özelliklerini hem saray âdetlerinden hem de halkın gündelik hayat pratiklerinden örneklerle açıklar. Öte yandan *Kaynak* dergisinde “Bizde Islâhat ve Halil Hamit Paşa”⁹ ve “Tarihte Resim ve Osman Hamdi Bey”¹⁰ yazıları siyasi, sosyal ve kültürel tarih bağlamında dikkat çekmektedir.

Yazılarından oldukça entelektüel bir yazar olduğu anlaşılan Halil Hamid, Meşrutiyet yıllarında *Sıyanet* ve *Çocuk Duygusu* dergilerinin yazar kadrosu arasındadır. 26 Mart 1914-16 Temmuz 1914 tarihleri arasında İstihlâk-ı Millî Kadınlar Cemiyeti’nin yayın organı olarak haftalık olarak yayımlanan *Sıyanet* dergisinde (Zorbay; Atik, 2020) yayımladığı yazılarda kültürel birikimini açıkça göstermektedir. Nitekim *Sıyanet*’in 10. sayısından itibaren *Âlem-i Nisvân* üst başlığıyla farklı etnisite ve kültürlere mensup kadınların gündelik hayatları, kültürel etkinlikleri ve toplumsal yapıdaki konumlanışları hakkında tarihsel veriler çerçevesinde kapsayıcı bilgiler içeren yazılar yayımlar. Aynı derginin 11. sayısından itibaren de “Meşhur Kadınlar” üst başlığıyla farklı milletlere mensup kadınları alfabetik sıraya göre tanıtır. Ancak derginin kapanmasından dolayı bu yazılar yarım kalır.

5 5 Nisan 1940 tarihli *Akşam* gazetesinde “İtizar” başlıklı bir notta “M. Rauf’a Dair B. Halil Hamit Altay’ın bir yazısı intişar etmişti. İmzanın üzerine Balıkesir edebiyat muallimi yazılmıştır; tarih öğretmeni” olacaktı. İtizar ederiz” (s. 5) ifadeleri yer almaktadır.

6 Halil Hamit Altay’ın torunu Feyha Duru Kısakürek ile görüşme, 27. 12.2021.

7 Halil Hamid, *Akşam* gazetesinde M. Rauf’un ölüm yıldönümü münasebetiyle kaleme aldığı yazıda M. Rauf’un kardeşi olduğundan bahsetmez.

8 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. (Güler, 2021).

9 Söz konusu yazı, *Kaynak* dergisinin 1940 tarihli 87 (s. 284- 285), 88 (s. 293- 294) ve 89. (s. 329-332) sayısında çıkmıştır.

10 Makale, *Kaynak* dergisinin 1949 tarihli 20-21. (s. 5- 13) sayısında yayımlanmıştır.

Halil Hamid, bu faaliyetlerinin yanı sıra *İslamiyet'te Feminizm Yahut Âlem-i Nisvânda Müsavat-ı Tamme*¹¹(1910), *Dünkü Bugünkü Yarınki Kadın*¹²(1918), *Yeni Aile Rehberi*¹³(1919) gibi kadın ve aileye yönelik kitaplar ile *Ölmeyen Aşk* (1919) ve *Anlaşılmayan Kadın*¹⁴(1919) adlarında popüler aşk romanları da yayımlamıştır. Kadınlarla erkekler arasında eşitliğin tesis edilmesi gerektiğini vurguladığı *Müsavat-ı Tamme*, Tezer Taşkıran'a göre "Türk kadınının geleceğini görmüş olmak, kadınları her alanda haklarını dilemeye davet etmek, o sıralarda hemen hemen kimsenin bahsetmediği siyasi hakları da kadınların tabii bir hakkı saymak bakımından çok dikkate değer bir eserdir." (Taşkıran, 1973, s. 53). Halil Hamid, *Dünkü Bugünkü Yarınki Kadın* adlı eserinde dünya tarihinden örnekler vererek kadınların hürriyet ve terakki yolunda büyük ve kuvvetli adımlar attıklarını ve kadınların her alanda görünür olmaları için mücadele edilmesi gerektiğini belirtir. Öte yandan kitabında Darülfünun Konferans salonunda 8 Şubat 1913'te Balkan Harbi ile ilgili gerçekleştirilen konferansı hatırlatarak Nakiye Hanım'ın konuşmasından¹⁵ alıntılar yaptığı gibi Nezihe Muhiddin'in 1918'de Millî Talim ve Terbiye Konferans salonunda yaptığı konuşmayı da memleketin fikri hayatı açısından önemli bir gelişme olarak kaydederek övgüyle bahseder (1334a, s. 17-19). Eserin sonunda, "elif be sırasıyla bütün meşhur kadınları câmidir. Henüz tab edilmemiştir" (1334a, s. 30) ifadeleriyle, Halil Hamid'in Meşhur Kadınlar adıyla alfabetik sırayla tarih boyunca farklı alanlarda isimlerinden söz ettiren meşhur kadınları tanıtaacağı bir kitabının yayımlanacağına söylenmesine rağmen kitabın yayımlandığına dair bir bilgi bulunmamıştır.¹⁶ Ancak 1914'te yayımlanan *Sıyanet*'te Halil Hamid'in "Meşhur Kadınlar" başlığı altında bir yazı serisi kalem alması, böyle bir çalışma içerisinde olduğunu göstermektedir. Kitabın arkasındaki ilanlardan biri de Halil Hamid'in çocuk kitaplarına ilişkindir: "*Muallim Halil Hamid Bey'in mekteplilere, çocuklara mahsus da otuz kadar küçük hikâyesi vardır: Çocuklarına istifadeli ve eğlenceli kitap okutmak isteyen ebeveyn ve muallimler onlardan almalıdır. Fiyatları gayet ucuzdur. Merkez tevzi (Cemiyet) Kütübhanesidir*" (1334a, s. 30).

Meşrutiyet Dönemi Çocuk Edebiyatı ve Halil Hamid

Osmanlı modernleşme teşebbüslerinde önemli bir kırılma noktası oluşturan Tanzimat, Türk edebiyatı açısından da yeni bir süreç olarak kabul edilmektedir. Batı edebiyatından edebî, fikrî, felsefi eserlerin çevirilerinin yapılması, roman, hikâye, tiyatro gibi Batılı tarzda

- 11 Dış kapağında "*Fakir bir hürriyet zengin bir esaretten evladır*" epigrafına yer verilen kitap, Keteon Matbaası'nda basılmıştır.
- 12 Necm-i İstikbal Matbaası tarafından basılan kitapta farklı milletlere mensup kadınlar hakkında bilgi verildiği gibi gelecekteki Türk kadınının nasıl olması gerektiği anlatılmaktadır.
- 13 Cemiyet Kütübhanesi tarafından basılan kitapta, insanın gündelik hayatına yardımcı olacağı düşünülen pratik bilgiler verilmektedir.
- 14 Halil Hamid'in, Cemiyet Kütübhanesi yayınları arasında neşredilen ve "*millî, hissî, resimli roman*" olarak tanımlanan *Ölmeyen Aşk* ve *Anlaşılmayan Kadın* başlıklı eserlerinde karşılıksız aşkın yol açtığı mutsuzluklar anlatılmaktadır.
- 15 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. (Kurnaz, 2012).
- 16 1919'da yayımlanan *Ölmeyen Aşk* romanının arkasında "Halil Hamid Bey'in tab edilmiş ve edilecek eserleri" başlığı altında Meşhur Kadınlar: "*Elif be sırasıyla bütün meşhur kadınları câmidir. Henüz tab edilmemiştir*" (1335, s. 82) notu yer almaktadır. Bununla birlikte Halil Hamid, 1918'de yayımlanan *Dünkü Bugünkü Yarınki Kadın* kitabının "İlk Söz" başlığı kısmında kadınların terakkisi ile ilgili yaptığı bir alıntıya "[...] haftalık *Sıyanet* mecmuasında parça parça neşredilen (*Meşhur Kadınlar*) isimli kitabının ilk sözünden" (1334, s. 3) dipnotunu ekler.

edebî türlerde örnekler verilmesi, Batı tarzında şiirler yazılması, yeni bir edebiyat anlayışının yerleşmeye başlamasına zemin hazırlar. Öte yandan Batı edebiyatından çocuk terbiyesine yönelik eserlerin, fablların ve çocukların da okuyabileceği romanların çevirilerinin yapılması da Osmanlı Dönemi'nde müstakil bir alan olarak yer etmeyen Türk çocuk edebiyatının ilk nüvelerinin oluşmasına etki eder. Zira Tanzimat öncesi Osmanlı Dönemi'nde çocuklara yönelik yazılı eserler, daha çok nasihatname özelliği göstermekte ve pedagojik bir karakter taşımaktadırlar. Dolayısıyla Avrupa'nın çocuk edebiyatı ürünleriyle tanışılan Tanzimat yıllarında çocuklara göre, çocukların anlayabileceği bir dil ve üslupla oluşturulan edebî eserler yazıldığı gibi çocuk dergilerinin yayımlanması da çocukların ayrı bir okur kitlesi olarak görülmeye başladığını gösterir. Özellikle 1869'da yayımlanan ilk çocuk dergisi *Mümeyyiz*'le birlikte hedef kitlesi çocuklar olan dergilerin çıkmaya başlaması, çocuklara yönelik edebî mecraların yaygınlaşmasına etki eder.

Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e kadar geçen sürede çocuklara yönelik eserler, daha çok gazete ve dergilerde yayımlanan şiirler, hikâyeler, masallar, fabllar ve bilmecelerdir. Ancak değişen koşulların etkisiyle Osmanlı matbuatında ciddi bir hareketliliğin görüldüğü Meşrutiyet Dönemi, Türk edebiyatında edebiyat-ı etfalın/çocuk edebiyatının ayrı bir alan olarak gelişmeye başladığı bir süreci içine alır. Özellikle çocuk dergilerinin yaygınlaşması ile çocuklar için şiirler, hikâyeler, masallar ve fabllar kaleme alınmıştır. Bu dönemde çocuklara yönelik süreli yayınların yanı sıra çocuk şiirleri ve hikâyelerinin de yaygın bir biçimde müstakil kitaplar olarak neşredilmesi, çocuk kültüründeki yenileşmelerin geniş kitlelere aktarılmasına etki eder. Meşrutiyet Dönemi'nde çocuk edebiyatına dair eserlerin yaygınlaşmasında dönemin politikaları arasında çocuk eğitiminin ayrıcalıklı bir yer edinmesinin, yeni okulların açılmasının, müfredatlarda düzenlemelere gidilmesinin de etkisi söz konusudur. Nitekim dönemin önde gelen eğitimcilerinden, Sâti Bey'in reformist görüşlerini uygulamaya çalışması, çocuk eğitiminde güzel sanatlara ve edebiyata önem vermesi, “*öğretmenliğin özel yeteneklere, bilgilere dayanan bir meslek olduğunu savunma[ısı]*” (Akyüz, 2008, s. 302), “*Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası'nın bir sayısında okul çocukları için yazılmış şiir ve şarkılara büyük ölçüde ihtiyaç duyulduğunu*” (Şirin, 2000, s. 81) ileri sürmesi çocuk edebiyatına dikkatleri artırır ve Sâti Bey'in bu görüşleri sanatkarların desteği ile karşılığını bulur. Sâti Bey'in Ali Ulvi'nin 1912'de yayımlanan “*Çocuklarımıza Neşideler* kitabının başlangıcında kaleme aldığı yazıda edebiyatın en önemli eksikliğini çocuklara yönelik eserler konusundaki ‘fakr-ı şedid’ olarak görme[si]” (Akt. Okay 2002, s. 17) çocuk edebiyatının müstakil bir alan olarak kabul görmesine etki eder. Meşrutiyet yıllarında İ. Alaattin Gövsa'nın *Çocuk Şiirleri* (1911), Tefik Fikret'in, Sâti Bey'in kurduğu “Yeni Mektebi”nin “mini mini yavrularına ithaf ettiği *Şermin*”i (1914) didaktik ve pedagojik yönlerinin yanı sıra estetik düzeyin de ihmal edilmediği eserler olarak dikkat çekmektedir. Meşrutiyet Dönemi'nde eğitime verilen önem, çocuklara yönelik eserlerin de amacını ve tematik eğilimlerini belirler. Zira “Meşrutiyet döneminde çocuklar için şiir yazılmasındaki ilk amaç onların eğitime yardımcı olmaktır. Yazılan şiirler sayesinde çocukların daha kolay öğrenmeleri ve terbiyeli, faziletli, iyi ahlaklı bireyler olmaları umulmaktadır. Şiirlerin taşıyacağı edebî nitelik daha sonra gelmektedir” (Okay, 2002, s. 24). Çocuklar için yazılan eserlerde

estetik tutum ve edebî nitelikten önce didaktik ya da pedagojik unsurların gözetilmesi, dönemin sosyolojik koşullarının edebî anlayışlara etki etmesi ile ilgilidir. Bu bağlamda özellikle iyilik-kötülük, dürüstlük-yalancılık, çalışkanlık-tembellik gibi karşıtlıklar üzerinden erdemli birey yetiştirilmesi için edebiyat araçsallaştırılır. Öte yandan Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı nedeniyle çocuklara vatan bilinci ve millî duyarlılık kazandırılması da hedeflenmektedir. Meşrutiyet Dönemi'nde çocuklar için yazılan eserlerde pedagojik tutumun yanı sıra çocuklara okuma alışkanlığı kazandıracak basit, eğlenceli ve sürükleyici bir anlatım benimsenmiştir. Dönem içerisinde çocuklar için didaktik ve eğlenceli hikâyeler yazan Halil Hamid de çocuk edebiyatı kültürünün gelişmesine katkıda bulunan yazarlar arasındadır.¹⁷

Halil Hamid'in, 1913-1914 yılları arasında yayımlanan ve “*Çocukların tezyid-i malumat ve tehzib-i ahlak etmelerine hâdim her hafta Perşembe günleri neşr olunur musavver risale*” ifadesiyle yayın hayatına başlayan (Okay, 1999, s. 123- 126) *Çocuk Duygusu* dergisinde yer alan eserleri, hem tür hem de tema bakımından çeşitlilik gösterir. Söz konusu dergide bilmeceler, hikâyeler, çocuklarda millî bilinç oluşturmaya etki edecek sade ve muhtasar tarihî bilgilerin yanı sıra çocukların arkadaşlarıyla oynayabilecekleri eğitici ve öğretici yönü de olan çocuk oyunları yazar. Bu dergideki yazılarının bir kısmını “*Beşiktaş İttihat ve Terakki Mektebindeki Eski Talebeme*” ithafıyla yayımlaması bir süre söz konusu okulda öğretmenlik yapmış olabileceği kanaati oluşturmaktadır.

“Çocuk edebiyatına ana rengini veren anlatımdaki doğallık ve yalınlık” (Şirin, 2019a, s. 43), Halil Hamid'in çocuklar için kaleme aldığı eserlerin de temel özelliğini oluşturmaktadır. Halil Hamid'in çocuklara yönelik eserlerinde dikkat çeken bir diğer özellik, estetik ölçütlerin kuru didaktizm uğruna yok sayılmamasıdır. Meşrutiyet Dönemi çocuk edebiyatında didaktik unsurların merkeze alınması edebî ve estetik ölçütlerin zaman zaman ihmal edilmesine yol açsa da yazılan eserlerde edebî niteliklerin de bulunduğunu söylemek gerekir. Cüneyd Okay da “Meşrutiyet döneminde çocuklar için kaleme alınan muhtelif konulardaki (tabiat, din, mevsimler, okul, çalışmak, hayvanlar, iyilik vs) eserler[in] edebî yönden nispeten nitelikli” (2002, s. 30) olduklarını ifade eder.

Meşrutiyet yıllarında çocuklar için yazılan eserler, tarihsel süreç içerisinde çocuk kültürü ve edebiyatının geçirdiği estetik, pedagojik ve tematik değişimi gösterecek verileri içermekte, dönemin çocuk okurlarının ilgisini ve çocuklardan beklentileri yansıtan özellikleri barındırmaktadır. Oysa Meşrutiyet öncesi Türk edebiyatında ninni, masal, tekerleme gibi sözlü kültür ürünleri ve çeviri eserler bir yana bırakılacak olursa çocuklar için daha çok pedagojik amaç güden nasihatname, fabl türünde ya da manzum sözlük türünde eserler kaleme alınmıştır. Meşrutiyet öncesi süreçte, “kitap hâlinde ilk çocuk yayını, küçük hikâyelerden meydana gelen ve Kayserili Doktor Rüşdi'nin yazdığı Nuhbet-ül Etfal'dir” (Okay, 1998, s.113). Eserin

17 Halil Hamid'in *Alkım* dergisinde yayımlanan bir yazısında da (1938-1939, S. 30-34, s. 51- 55) çocuk tiyatrosu ve sinemalarının çok ciddi bir eksiklik olduğunu dile getirmesi, çocuk kültürüne ilgisinin ve çocukların sosyal ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğine ilişkin yaklaşımının Cumhuriyet'ten sonraki süreçte de devam ettiğini yansıtır.

yayımlanış tarihi olan 1858 göz önünde tutulduğunda Türk siyasi ve sosyal tarihinin yanı sıra Türk edebiyatında da bir dönüşüm olarak yer edinen Tanzimat yıllarında çocuk ve edebiyat arasındaki bağı güçlendirme anlamında da ilk adımların atılmaya başlandığı söylenebilir. Ancak çocuk edebiyatı açısından asıl hareketli dönem yukarıda da ifade edildiği gibi Meşrutiyet yıllarıdır. Gazete, dergi basımı ve matbuat hareketliliği bakımından oldukça velut bir dönem olan Meşrutiyet Dönemi’nde çocuklara yönelik gazete ve dergilerin yanı sıra şiir kitaplarının, kurmaca metinlerin neşriyatının ağırlık kazandığı görülmektedir. M. Ruhi Şirin’in tespitlerine göre “Osmanlı döneminde okuru çocuk olan kitapların yazıldığı ikinci evre I. ve II. Meşrutiyet dönemleridir. Bu evrede, Batı’daki pedagojik devrime ve çocuk modernleşmesine paralel bir süreç izlenerek eğiticilik misyonu ağır basan kitaplar yazılmaya başlanır” (2019b, s. 70). Bu tür çocuk kitaplarının yazılmasında Batı edebiyatından çevrilen çocuk şiirlerinin, hikâyelerinin, kitaplarının sayılarının artmasının yanı sıra Batı tarzı eğitim modellerinin uygulanmaya çalışılmasının da etkisi söz konusudur. Cüneyd Okay’a göre “Meşrutiyet Dönemi çocuk edebiyatı, belirli bir edebî akımın belirli bir süre içinde etkisi altında kalan ya da yine belirli bir süre içinde ortak özellikler gösteren edebî ürünlerin verildiği bir edebiyat anlamına gelmemekte başka bir ifadeyle bir edebî mektep manasında kullanılmamaktadır” (2002, s. 12). Zira Meşrutiyet Dönemi’nde çocukları millî, manevi açıdan eğitecek eserlerin yanı sıra eğlendirici özelliği bulunan farklı türlerde ve farklı temalarda eserler kaleme alınır.

Halil Hamid, çocuklara yönelik eserlerini hikâye ile roman arasında bir formda kaleme alarak çocuklarda merak duygusunu harekete geçirmeye öncelik vermektedir. Vefa Taşdelen’in çocuk edebiyatına temel karakteri kazandıran nitelikler arasında belirlediği “yalınlık” ve “içtenlik” (2013, s. 273) ilkesi, Halil Hamid’in eserlerinin de genel karakteristiğini oluşturmaktadır. Öte yandan yazarın, eserlerinin dönemin sosyolojik koşulları ve pedagojik eğilimleri bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira “her çocuk söyleminde sosyal, toplumsal, dinî, ekonomik ve politik eksenli koşullar belirleyicidir” (Şirin, 2018, s. 15). Bu çerçeveden bakıldığında Halil Hamid’in eserleri dönemi içerisinde çabuk okunan, sürükleyici, eğlenceli, eğitici ve öğretici popüler çocuk kitapları arasında sayılabilir. Yazarın çocuk kitapları, masal ile fabl arası didaktik hikâyeler, rüya üzerinden kurgulanan fantastik konular ve çocuk polisiyeleri olmak üzere üç kısımda tasnif edilebilir.

Masal ile Fabl Arası Didaktik Hikâyeler

Halil Hamid, çocuklar için yazdığı eserlerinde çocukların algılarını, duyuş ve düşünüş biçimlerini merkeze almaya ve çocuk tahayyülünü genişletmeye yönelik bir tutum içindedir. Edebiyat estetiği ve pedagojik tutum bakımından Meşrutiyet Dönemi çocuk edebiyatının değerler eğitimi kazandırmaya yönelik didaktik eğilimlerini yansıtan eserlerinde merak duygusunu uyandırmaya ilişkin canlı ve sürükleyici bir anlatımı tercih etmektedir. Çocuklara yönelik eserlerinin önemli bir kısmında hayvanların dünyasına odaklanmakta ve orman hayatından kesitler sunmaktadır. Bu bağlamda müstakil hikâyeler olarak yayımladığı eserleri ile *Çocuk Duygusu* dergisinde yer alan hikâyeleri farklılık gösterir. *Çocuk Duygusu* dergisinde, doğruyanlı, iyi-kötü gibi karşıtlıkları çocuk karakterlerin davranışları üzerinden aktardığı gibi

çocuklara millî bilinç kazandırma gayesi de ön plana çıkar. Söz gelimi *İntikam Oyunu* adlı metninde çocuklar için tanıttığı oyun, Balkan illerinin alınmasına dair intikam sözleri içerir (20 Mart 1330, s. 8). Çocuklarda millî duygular uyandırma ve onlara millî bilinç kazandırmaya ilişkin tutum, Meşrutiyet Dönemi çocuk yazınında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Cüneyd Okay'a göre, "Bilhassa Balkan Harbi'nden sonra "millî"leşen çocuk edebiyatından masallar, hikâyeler, romanlar ve bilmeceler de nasiplerini alırlar. Ünlü yazarların bu alana el atmasıyla "millî masal"lar ve "millî hikâye"ler çocuk dergilerinin sayfalarında gündeme gelirler (2002, s. 15). Bu yönelimin ortaya çıkmasında millî edebiyatın etkilerinin çocuk edebiyatında da hissedilmesi söz konusudur.

Halil Hamid, çocuk hikâyelerinde genellikle hayvanlar aracılığıyla çocukları eğlendirirken bir taraftan da onların davranışlarını biçimlendirecek mesajlar verir. Dönemin çocuk hikâyelerine bakıldığı zaman hayvanların dünyasını merkeze alan eserlerin dikkat çekici bir yoğunlukta olması, çocuk edebiyatının Türk edebiyatında henüz yeni bir alan olması ve bu nedenle masal/fablların etkisinde kalınması ile ilişkilendirilebilir. Nitekim dönem dergilerine ve çocuklarla ilgili müstakil eserlere bakıldığı zaman çocuk karakterlere yer verilmekle birlikte tilki ve aslan gibi hayvanların kişileştirildiği hikâyelerin de ağırlıklı olduğu görülmektedir. Halil Hamid, çocuklara yönelik eserlerinde dil ve üslup bakımından "çocuğa göreliği" merkeze almakla birlikte içerik bakımından hayvanların birbirleriyle ve insanlarla olan mücadelelerine ağırlık vermektedir.

Halil Hamid'in masal ve fablların etkisinin yoğun bir biçimde görüldüğü ve "bir koca ayının, kurtların, yılanların, orman bekçisinin gayet meraklı ve eğlenceli hikâyesidir" notuyla yayımlanan *Ayının Hikâyesi* (1333) başlıklı eseri, "çocuğa göre bir dil ve kurguyla" (Şirin, 2019a, s. 49) kaleme alınmıştır. Doğal hayat ve hayvanlarla insanlar arasındaki ilişkinin, mücadeleler ve tahakküm kurma bağlamında işlendiği iki bölümlük eserde yazar, fabl türünün de imkânlarından faydalanarak kişileştirdiği hayvanları kendi aralarında konuşturmakta ve hayvanlar üzerinden didaktik unsurlara dayalı bir retorik geliştirmektedir. Eserin dış çerçevesinde bir ayının orman bekçisi tarafından öldürülmesi söz konusu iken iç çerçevede yılan ve kurdun ayıya anlattığı hikâyeler aracılığıyla anlatım, hem tematik hem de kurgusal bağlamda zenginleştirilir. Didaktik unsurların diyaloglar ve monologlar aracılığıyla aktarılması, detaylı tasvirlerle yer verilmesi ve anlatıcının aradan çekilmesi estetik açıdan eseri anlamlı hâle getirmektedir. Oldukça yalın bir dille kurgulanan hikâyede, "bundan büyük terbiyesizlik olmaz. Birisi uyurken uyandırılır mı hiç?" (1333a, s. 4), "lakın şimdiye kadar uyuyan birisi[ni] uyandırmanın ayıp olduğunu öğrenmedin mi?" (1333b, s. 4), "böyle iyi şeyleri insan değilim ki mektebe gidip de öğreneyim" (1333a, s. 5) ifadeleri, çocuklara okulun önemini ve değerler eğitimini sezdirmeye yönelik dolaylı bir didaktizmi içerir. Okuldaki eğitimin yanı sıra adabımuaşeret gibi kazanımların önemine ilişkin vurgu, Halil Hamid'in *Çocuk Duygusu* dergisinde yayımlanan hikâyelerinde de görülen temalar arasındadır. Öte yandan *Ayının Hikâyesi*'nin başkarakteri konumundaki ayının, "pekâlâ annen, baban öğretmediler mi?" (1333a, s. 5) şeklindeki sorusu ve yılanın, "onların öğrettiği şey[lerin] yalnız kovalamak, sokmak, kaçmak, yemek, içmek, yatacak yer bulmak" (1333a, s. 5) olduğunu söylemesi, insanların hayvanlardan ayrılan yönlerini ve hayat

kurgularının sadece biyolojik ihtiyaçlar etrafında şekillenmediğini sezdirmeye yöneliktir. Bu bağlamda yılanın, “*ben de insanlar gibi olup da çok şeyler bilmeyi, öğrenmeyi ne kadar istiyorum bilsen. Arkalarında çantaları olduğu hâlde her gün mektebe giderek ne kadar çok şeyler öğrenen mektepliler gördükçe deli olacak gibi oluyorum*” (1333a, s. 5) ifadelerini sarf etmesi, çocuklara okulu sevdirmeye tutumlarını içerir. Okulların eğitimdeki işlevini Halil Hamid, *Çocuk Duygusu* dergisinde yayımlanan “Bunu Bilmem Ki Ben” (19 Eylül 1329, s. 7-8) başlıklı kısa hikâyesinde okuldan kaçan küçük bir kız çocuğu aracılığıyla da kurguya taşır.

Halil Hamid’in eserlerinde genel bir karakteristik olarak dış çerçevedeki hikâyenin yanı sıra iç çerçeve hikâyelere yer verilerek kurgu zenginleştirilir ve kurguya aksiyonel özellikler kazandırılır. *Ayının Hikâyesi*’nde bir yılan ile ormanda odun kesen bir adam arasındaki mücadeleyi içeren hikâye, merak unsurunu harekete geçirici ve sürükleyicidir. Halil Hamid’in kurmaca metinlerinde dikkat çeken özelliklerden biri de çocuk okuru şaşırtmaya ilişkin kurgusalılıklardır. Söz gelimi *Ayının Hikâyesi*’nin birinci bölümünde yılanı öldüren orman bekçisi, ikinci kısımda olayların merkezinde yer almaktadır. Ormanda bir kulübede dokuz yaşındaki oğlu Aziz ve üç yaşındaki oğlu Nuri ile birlikte yaşayan yoksul orman bekçisinin büyük oğluna nasihatleri ise eserin didaktik kısmını oluşturur. Bekçinin, dokuz yaşındaki oğluna küçük kardeşine göz kulak olmasını söylemesi ve Aziz’in uysal, saygılı ve sorumluluk bilinciyle hareket eden, kardeşine sahip çıkmayı içselleştiren bir çocuk olması metnin örtük mesajları arasındadır. Halil Hamid, kardeşlerin birbirlerini sevmeleri gerektiğini *Çocuk Duygusu* dergisinde yayımlanan “Kardeşine Dokunma Yavrum” başlıklı hikâyesinde de küçük bir kız çocuğunun kardeşini kıskanması üzerinden aktarır (29 Ağustos 1329, s. 2). *Çocuk Duygusu* dergisinde yayımlanan hikâye gerçek hayatın olağan akışına daha uygun iken *Ayının Hikâyesi*’nde ayının kulübeye gelmesi ve dokuz yaşındaki Aziz’in kardeşini ve kendisini aydan kurtarması, kurguyu sadece karakterler açısından değil tematik unsurlar bakımından da masallara yaklaştırır. Hikâyenin sonunda bekçinin, ayıyı öldürmesi ve oğlunun anlattıkları karşısında onu takdir etmesi, pedagojik unsurlar üzerinden çocuklara nasihat verme amacı taşımaktadır. Ancak Aziz’in ayıyla mücadelesi sırasındaki düşünceleri, aydan korkmaması ve cesur bir tavırla çözüm üretmesi çocuksu davranışlardan/çocuksu bakıştan uzaklaşmayı ve yaşına göre yüksek bir idealizmi içermektedir.

Halil Hamid’in *Arslanın Eğlencesi* (1333) adlı eserinin konusu da ormanda geçmekte olup didaktik özelliklerinin yanı sıra *Ayının Hikâyesine* göre daha eğlenceli bir içeriğe sahip olduğu gibi hayvanlar arasındaki uyumu göstermesi bakımından da diğer eserlerine göre daha barışçıl özellikler içermektedir. Hikâyede, insanların gündelik hayatlarından kesitler ve teknolojik gelişmeler, orman ahalsinin insanları taklit etmeye yönelik eğlenceleri üzerinden aktarılır. Dönem çocuklarının hayal dünyasını zenginleştirmeye ilişkin hususların yer aldığı eserdeki bütün karakterler hayvanlardan oluşmaktadır. Ormanın reisi olan aslan tarafından hayvanların hangisinin insanları daha iyi taklit edeceklerine dair bir eğlence düzenlenir. Yarışmada insanların gündelik hayatlarına dair taklitler; ayıların güreş yapan sporcular gibi iki üç defa kollarını salladıktan sonra birbirlerinin boyunlarından tutarak güreşmeleri, vaktiyle bir gazinoda bir kafeste hapis tutulan yeşil bir papağanın bu gazinoda seyrettiği Karagöz ve

Hacivat oyununu taklit etmesi ve maymunun mektep hocası kılığına girmesi ile kurgulaştırılır. Maymunun değneği sallamasıyla yavruların hepsinin dört sıra hâlinde oturmaları, işaret edilen maymun yavrusunun avucunda sakladığı bir büyük yeşil yaprağı iki eliyle tutup ayağa kalkıp kafasını yavaş yavaş ileri geri sallamaya başlaması, öğrenci taklidi yapan hayvanların kendi aralarında yaramazlık yapınca cezalandırılmaları, öndeki maymunun değneği her sallayışında arkasında ayakta sıra olanların kollarını, bacaklarını kaldırmaya, başlarını çevirmeye ve yerlerinde zıplamaya başlayarak jimnastik yapmaları, dönemin okul atmosferini yansıtan ayrıntılardır. Eserin didaktik boyutu, aslanın *birlikten kuvvet doğar* sözü ve hayvanları cesur olmaya yönlendiren tutumuyla açığa vurulur.

Arslanın Eğlencesi'nde insanların gündelik hayatını kolaylaştıran ve zenginleştiren teknolojik gelişmelere dair bilgilerin hayvanların taklitleri üzerinden aktarılması, iletişim imkânlarının kısıtlı olduğu bir süreçte çocukları yeni teknolojilerden haberdar etmeye ilişkindir. Söz gelimi dalıcı bir kuş türü olan karabatak, “*insanların su altından giden bir vapurlarıdır*” (1333b, s. 10) ifadeleriyle tanıttığı tahtülbahrın (denizaltı) taklidini yapar ve bu taklit aracılığıyla denizaltı hakkında bilgi verilir. Çocukları denizaltı hakkında bilgilendiren bu taklit ve diyalog, özellikle eserin yazıldığı dönemde Osmanlı sınırlarında Jules Verne'in de çok okunduğu düşünülürse yazarın *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* adlı eserden esinlendiğini akla getirmektedir. Kitapta uçak taklidi ise bir leylek ve sırtına aldığı yavru kedi tarafından yapılır. “*Uçan bir kuşa benzeyen insanların yaptığı kanatlı bir şey*” (1333b, s. 18), “*uzaktan bakılacak olursa bir kuş zannedilir*” (1333b, s. 18), “*insanlar üzerine binip geziyorlarmış*” (1333b, s. 18) ifadeleri, dönem çocuklarının zihninde uçak tasavvuru oluşturmaya ilişkin tanımlamalardır. Öte yandan insanların teknolojik gelişmelerle edindikleri kazanımlara farklı türdeki hayvanların doğal olarak sahip oldukları sezdirilir.

Arslanın Eğlencesi'nde, hırsızlığın kötü bir davranış olduğu ve mutlaka cezalandırılacağı da öne çıkan didaktik unsurlar arasındadır. Nitekim iki farenin, mükâfat verilmek için getirilen fındıkları çaldığını duyan aslan, verilen görevleri yerine getirmenin, büyüklerin sözünü dinlemenin önemini orman ahalisine anlattığı gibi iyi şeyler yapmaktan kaçmayan ve bıkmayanların daima kazandıklarını, ne ekilirse onun biçileceğini ifade eder. Hırsızlığın kötü bir davranış olduğunu anlatarak hırsızlık yapan fareleri kedilere yem yapan aslanın “*ışte düşünmeden yapılan işin sonu böyle olur*” (1333b, s. 16) sözü metnin vermek istediği mesajlar arasındadır. Yazar, bu mesajı kuru bir didaktizmle değil olay örgüsünün içerisine yerleştirerek, “*ahlaksal buyrukları yineleyen*” (Taşdelen, 2013, s. 278) bir çocuk edebiyatı yazarı olmanın ötesine geçer.

Tilkinin Tuzakları (1333) başlıklı eserde, fabllarda çok işlenen ve dönem hikâyelerinde sıklıkla vurgulanan tilki kurnazlıklarından kesitler sunulur. Hikâyenin merkezinde sırf eğlenmek veya çıkar sağlamak için kurduğu tuzaklarla çevresindeki hayvanları aldatan, ölümlerine sebep olan ya da kandırdığı hayvanların ellerindeki yiyecekleri alan tilkinin en sonunda tuzaklarının kurbanı olması anlatılır. Tilkinin kurnazlık maceraları arasında başka bir tilkiyle geçen diyaloglarına yansıyan “*zeybek oyunu mu? Dans mı, polka mı*” (1333c, s. 20) şeklindeki

ifadeler kültürel öğeleri yansıtmaya yöneliktir. Tilkinin tavuk çalmak için giriştiği son kurnazlık macerasının bir köpek tarafından parçalanması ile neticelenmesi ise bencilliğin ve kötülüğün cezası olarak kurguya taşınır.

Çocuklara yönelik eserlerinde hayvanların maceraları üzerinden kurguyu hareketlendiren Halil Hamid, *Köpeklerle Kedinin Seyahati* (1333) başlıklı hikâyesinde Kiki ile Koko isimli iki kardeş köpeğin hayatta kalma serüvenlerini anlatır. Hikâyenin didaktik yönü, sağduyulu ve cesur bir karakter olarak çizilen Kiki'nin, kardeşi Koko'yu yüreklendirmesinin yanı sıra kardeşine olan sevgisi ve bağlılığı aracılığıyla ortaya çıkar. Hikâyede, hayaller ile gerçekler arasındaki sınır ise masallardaki “insanların uydurdukları” devlerin, şeytanların, bir dudağı yerde bir dudağı gökte olan cadıların, ecinnilerin gerçek dışı olduğu üzerinden dile getirilir. Öte yandan hayvanlara zarar verilmemesi gerektiği ve merhametin önemi, dolaylı bir didaktizmle Kiki'nin “*ne yalan söyleyeyim taştan korkarım. Bazı çocuklar sanki bir eğlence imiş gibi bizi taşa tutarlar. Halbuki ya bir taş gel se bacağım kırılrsa, gözüm çıksa ne yaparım*” (1333d, s. 5) ifadeleriyle aktarılır. Halil Hamid, hayvanlara merhamet edilmesi gerektiği yönündeki telkinini, *Çocuk Duygusu* dergisinde yer alan “Hayvanlara Acıyınız” (1 Ağustos 1329: 6- 9) başlıklı kısa hikâyesinde, Rıfkı adlı küçük bir çocuğun bir arıya verdiği zarar üzerinden aktarıırken “Yavrular Annelerini Arıyor” (5 Eylül 1329, s. 2-3) hikâyesinde ise Ziya adlı küçük bir çocuğun bir kuşu öldürmesi aracılığıyla sezdirir.

Köpeklerle Kedinin Seyahati'nde cesarete ilişkin değer aktarımı da Kiki'nin korku kültürü ile ilgili sarf ettiği; “*Korkak daima kaybeder. Birtakım fena hastalıklar korkudan geldiği gibi yapılacak işler de korku ile şaşırılarak alt üst olur. Onun için her şeyde korkmamak, daima cesur olmak lazımdır*” (1333d, s. 20) ifadeleri ile ortaya konur. *Köpeklerle Kedinin Seyahati*'nde sokaklarda dolaşarak yatacak bir yer bulmaya çalışan Kiki ile Koko'nun, rastladıkları ve dost oldukları bir kedi sayesinde metruk bir eve sığınmalarından sonra yaşadıkları maceralar kurgunun temelini oluşturur. Şiddetli bir yağmuru yağması ve yağmur sularının evi doldurması neticesinde evin denizin üzerinde sürüklenmeye başlaması, eğlence ile korku arası bir maceraya sebep olur. Halil Hamid'in çocuklara yönelik eserlerinde görülen iç çerçevedeki kurguya dinamizm kazandıran hikâye, bu eserde siyah kedi ve Kiki tarafından anlatılır. Siyah kedinin hikâyesinde; fırtınalı bir gecede azgın dalgalar yüzünden batmak üzere olan bir geminin kaptanının, tayfaların sandallara binip kaçmayı teklif etmelerine rağmen itidali koruması ve kesinlikle gemiyi terk etmemesi söz konusudur. Vazife bilinciyle hareket eden kaptanın “*insan alçakça yaşayacağına şan ve şerefiyle ölmelidir*” (1333d, s. 22) sözü ile tayfaları bilinçlendirmesi ve geminin kurtarılması, sorumluluk duygusuna dair göndermeleri içermektedir. Eserde, Kiki tarafından anlatılan hikâyede ise cadılara, gulyabanilere, devlere inanmamak gerektiğine ilişkin bir aktarım söz konusudur. Öte yandan sürüden ayrılan bir kazın bir maymunla macerasının anlatıldığı *Kazın Hikâyesi*'nde (1335) maymunun, ölümüne sebep olduğu kazla ilgili söylediği “*İşte dünyada böyle kaz gibi düşüncesiz, her olmayacak söze inanır olanlar daima her şeyde aldanırlar, kaybederler*” (1335a, s. 30) şeklindeki ifadeleri de bilinçli olmaya ilişkin bir didaktizmi içerir.

Halil Hamid'in *Fare ile Kedi* (1333) hikâyesi ise, kurgu itibarıyla mektup tekniğinin kullanılması bakımından diğer eserlerinden ayrılır. “*Eğlenceli ve meraklı bir hikâyedir*” (1333e) notuyla yayımlanan hikâyede, farenin kediyeye meydan okuyan mektubu ile başlayan çekişmeler merak uyandırıcı bir tarzda işlenmektedir.

Rüyalar Aracılığıyla Kurgulanan Fantastik

Halil Hamid'in, çocuklara yönelik hikâyelerinde yer yer fantastik ve metafizik öğelere de yer verdiği görülmektedir. Ancak bu öğeler, daha çok dış dünyadaki somut gerçeklikleri kavratmak için aracı unsur ya da sembolik değer olarak kullanılır. Zira yazar, hikâyelerin sonunda kurguda yer edinen fantastik unsurların aşlında sadece rüya metaforları olduğunu göstererek gerçekliği somut olaylar üzerinden kurguya taşır. Çocuk karakterlerin fantastik atmosferlerdeki deneyimlerinin rüya olduğunun hikâyenin sonunda ortaya çıkması ise çocuk okurları şaşırtmaya ve onlara aşlında gerçek dünyada bu tür fantastik durumlarla karşılaşılmayacağını göstermeye ilişkindir.

Çocukların dil dizgesinin merkeze alındığı *Kızıl Şeytan* (1333) hikâyesi, “*Macid ismindeki bir çocuğun başına gelen şeylerden, kocaman bir kızıl şeytanla kavgasından bahis eğlenceli bir hikâyedir*” notuyla neşredilir. Günlük rutini gereği akşam olunca uyumak için kardeşiyle odasına çıkan Macid'in ertesi gün mükâfat¹⁸ olarak alacağı yaldızlı kitapları düşünürken derin bir uykuya dalması, hikâyede rüya aracılığıyla ortaya çıkan fantastiğin de davet edilmesine kapı aralar. Yazar, fantastik yönler içeren öyküye geçerken bunun rüya olduğunu söyleyerek merak unsurunu diri tutmaya çalışır. Macid'in fantastik deneyimleri, bir sarsıntı neticesinde karşısında “*ak sakallı bir ihtiyar*” görmesiyle başlar. Ak sakallı ihtiyarın iyicil özellikler göstermesi, kılık kıyafeti ve elindeki aslan başlı kalın sopa, Türk kültür anlatılarındaki ihtiyar bilgeleri çağırıştırır. Halil Hamid'in hemen hemen bütün çocuk hikâyelerinde olduğu gibi bu eserinde de metnin asıl didaktik boyutu anne ve babaya itaat, okulu sevme ve okul sorumluluğuna sahip olma üzerine kuruludur. Ak sakallı ihtiyarın, Macid'in bütün isteklerini gerçekleştireceğini çünkü “*annesinin, babasının sözünü dinleyenleri [...] çok sev[diğini]*” (1333f, s. 4), ayrıca okulda birinci olduğu için yaldızlı birçok kitap alacağından dolayı onu daha çok sevdiğini söylemesi, öte yandan Macid'in “*demek siz terbiyeli ve çalışkan olanlara iyilik edersiniz?*” (1333f, s. 4) ifadelerini sarf etmesi, metnin pedagojik tarafını ortaya koymaktadır. Metinde vurgulanan anne-babaya itaat, terbiyeli ve çalışkan olma gibi hususlar dönemin çocuk dergilerinin ve çocuklara yönelik eserlerinin en fazla üzerinde durduğu konular arasındadır.

Öte yandan Macid'in ak sakallı ihtiyardan bey kıyafeti istemesi ve “*şık bir bey ceketi, pantolon, bir eldiven, bir baston*” (1333f, s. 6) getirilmesi dönemin şıklık göstergeleri olarak

18 Osmanlı Dönemi'nde öğrencilere derslerde gösterdikleri başarılarından dolayı verilen mükâfatlardır. Halil Hamid'in hikâyeye yerleştirdiği bu detay, kendi öğretmenlik deneyimleri ile de ilişkilidir. Söz gelimi Halil Hamid'in de öğretmenlik yaptığı Beşiktaş Osmanlı Fakir Çocuklar Mektebi'nin 1331- 1332 yıllarına ait tevzi-i mükâfat cetveli, (başarılı öğrencilere kitap mükafatı) Necm-i İstikbal Matbaası tarafından basılmış ve öğrencilerin hangi derslerden mükâfat aldıkları öğretmenlerinin isimleri ile birlikte ilan edilmiştir. Bu kayıtlara göre Halil Hamid, söz konusu okulda coğrafya, musahabat-ı ahlakiye, eşya dersleri, terbiye-yi bedeniye, kıraat, imlâ, sarf-ı Osmani derslerine girmiştir. Ayrıca Halil Hamid, *Sıyanet*'in 17. sayısında “Büyük Bir Gün” başlıklı yazısında Kız Sanayi Mektebi'nin Darülmualimin Tatbikat Mektebinde yapılan tevzi-i mükâfat merasiminden övgüyle bahseder.

kurguya taşındığı gibi kurmaca metinlerdeki alafrangalığa meraklı erkeklerin kıyafetlerini hatırlatır. Bunun yanı sıra ihtiyarın sopasını üç defa yere vurması ile perilerin gelmesi, köşkün kapısının açılması, ak sakallı ihtiyar ve Macid'in kırk basamaklı bir merdivenden inmeleri, masalların sayı formellerinin kullanıldığına işaret eder. Hikâyenin fantastik yönü ise periler ve şeytan üzerinden yansıtılır. Macid'in, boynuzlu, parlak gözlü kocaman, ağzından köpükler saçan kızıl bir şeytanla mücadelesi, reel düzlemden uzaklaşmayı yansıtmasına rağmen mücadelenin sonunda merdivenden aşağı yuvarlanan Macid'in birdenbire gözlerini açınca kardeşiyle kendisinin yataktan düştüğünü görmesi, yaşananların rüya olduğunu gösterir.

“Aile hikâyesi” olarak yayımlanan *Şeytanın Arabası* (1335) başlıklı hikâyede, Ferid adlı çocuğun macerası, ana kurgu bakımından *Kızıl Şeytan* ile benzerlik gösterir. Olay örgüsü, başkişi Ferid'in bir ilkbahar mevsiminde testisine su doldururken kanat çırpın, oynayan güvercinleri görüp yakalamasıyla başlar. Kurgunun bundan sonraki kısmında tıpkı *Kızıl Şeytan*'da olduğu gibi tekinsiz bir atmosfer oluşturulur. Nitekim korkunç sesler eşliğinde kanatlı sekiz geyiğin çektiği kırmızı çiçekler ve yeşil yapraklarla süslenmiş tekerleksiz bir arabada oturan kuyruklu, iki boynuzlu, üç gözlü bir şeytanın ortaya çıkması ve Ferid'e sivri tırnaklı çirkin elini uzatarak arabasıyla eğlenip eğlenmek istemediğini sorması gerilimi tırmandırır. Ferid'in, şeytana büyüklerine sormadan bir şey yaparsa azar işiteceğini ve “akıllı ve terbiyeli bir çocuk yalnız da olsa izinsiz hiçbir şey yapmaz.” (1335b, s. 15) ifadelerini sarf etmesi, eğitsel değerleri içselleştirmiş çocuk bilincine ilişkin bir tutumu içerir. Kurgunun fantastik boyutu, Ferid'in şeytanın üzerine atlamasıyla şeytanın birdenbire kaybolup yeniden görünmesi ve Ferid'in aklını çelerek arabasına binmeye ikna etmesiyle belirginleşir. Evlerin, kulelerin, ağaçların, dağların üzerinden geçtikleri sırada şeytanın Ferid'e arabayı kullanmasına yardım edecek bir kamçı vererek kaybolması neticesinde arabada yalnız kalan ve ne kadar yüksekte olduğunu dehşetle gören Ferid'in büyüklerinden izinsiz iş yaptığı için pişman olması ve “böyle düşünmeden iş yapanların başına elbet fena şeyler gelir. Akılsızlığımın cezasının çekeceğim” (1335b, s. 18) ifadeleriyle pişmanlığını dile getirmesi ise metnin didaktik yönleri arasındadır.

Şeytanın Arabası'nda araba süratle yol alırken uykuya dalan Ferid'in kocaman bir adamın avuçlarının arasında olduğunu fark etmesi ile metnin fantastik boyutu zenginleştirilir. Bütün iri yarılığına rağmen kendisini “kısa adam” olarak tanıtan kişinin anlattığı garip hikâyeler, Halil Hamid'in çocuklara yönelik kurgusal eserlerindeki teknikle yeniden karşımıza çıkar. Kısa adamın anlattığı hikâyeler, bir dağın üzerinde oturup ayaklarını başka bir dağa dayarken iki dağın arasına düşüp oradaki köyü mahvetmesi, bataklık gibi büyük bir suya -Bahr-ı Hazer- bilmeden basması, şırl şırl akan bir su ile oynarken tekne gibi bir şeyin içinde sakallı bir adamla, küçük bir kız ve bir kadının akıntıya kapıldıklarını görünce onları yakalayarak Amerika'nın bir ormanının içine bırakması, Amazon Nehri'nin sularının önüne ellerini koyduğu zaman suların elinden aşağı kayması, insanların telaşlanması ve Amazon Nehri'nde ellerini yıkarken ellerinden süzülen suları küçük insanların yağmur sanıp kaçışmasına dairdir. “Kısa adam”ın ailesi ile ilgili anlattıkları da gerçeğin sınırlarını aşan doğaüstü ve fantastik kurgular içermektedir. Kurguya fantastik özellikler katan bu hikâyeler, masallardan alınmış ve hayal gücünün sınırlarını zorlayan olayları içermektedir. Öte yandan Ferid'in anlatılanlara inanmaması

üzerine “kısa adam”ın onu Sahra-yı Kebir’e atmakla tehdit etmesi bir korku oluşturur. Bu bağlamda söylenen “*Bir daha sakın düşünmeden bir şey söyleyeyim deme. Düşünmeden yapılan işlerden hayır gelmez. Sonra insanın hep işleri hep ters gider*” (1335b, s. 29) şeklindeki sözler didaktik içeriklidir. Ferid’in azgın dalgalı suların üzerine atılması fantastik hikâyeyi bitirir. Eserin sonunda, Ferid’in arkadaşlarına gördüğü bir rüyayı gülererek anlattığının ifade edilmesi ve küçük çocuğun arkadaşı Macid’in anlattığı şeytan rüyasından etkilendiğini söylemesi, eserin *Kızıl Şeytan* adlı hikâyenin devamı olarak kurgulandığını gösterir. Metnin mesajı ise öğrencilerin yanına yaklaşan bir öğretmenin bu hikâyeyi dinleyerek eğlenmelerini, gerçekte böyle olayların olmayacağını söylemesiyle belirginleşir. Öğretmenin bu söylemi, dönemin çocuk dergilerinde ve yayınlarında görülen akla ve fenne yapılan vurgu ile benzerdir.

Meşrutiyet Matbuatının Modası: Polisiye Kurgu

Meşrutiyet Dönemi’nde özellikle polisiye türde popüler eserlerin telif ve tercümelerinde artış yaşanır. Söz konusu artışın ortaya çıkmasında gazete sayısına bağlı olarak tefrikaya duyulan ihtiyaç/talep ile birlikte roman yazarlığının geçim yolu olarak görülmesinin de etkisi söz konusudur. Nitekim bu dönemde gazete tefrikacılığı, özellikle polisiye ve popüler halk romancılığı olmak üzere iki damardan ilerler (Gündüz, 2006, s. 112). Popüler ve polisiye romanlar, sürükleyicilikleri, merak duygusu uyandırmaları ile ciddi bir okur kitlesi oluştururlar. Öte yandan Meşrutiyet Dönemi’nde özellikle polisiye romanların çevirisinde çok ciddi bir artış yaşanması ve Sherlock Holmes, Arsène Lupin gibi polisiye kurgu fenomenlerinin neredeyse bütün serilerinin Türkçeye çevrilmesi, Meşrutiyet yıllarını polisiye eserler açısından oldukça verimlileştirir. Türk yazarların da çeviri eserlerle benzer konularda polisiye kurgular kaleme almaları neticesinde kahramanları Türk olan polisiye romanlar 1908-1928 yılları arasında altın dönemini yaşar (Üyepazarcı, 2019, s. 227-228). Halil Hamid’in *Çalınmış Gerdanlık* (1917), *Çocuk Hırsız* (1918) ve *Kaybolmuş Adam* (1918) kitaplarından oluşan *Küçük Polis Hafiyesi* serisi de dönemin polisiye eserleri arasında olmakla birlikte gerilim yüklü degillerdir. Eserlerin gerilim ve şiddet yüklü olmamaları, çocuklar için kaleme alınan polisiye eserlerin özelliğini yansıtmaktadır. Zira “çocuklar için kaleme alınan polisiye eserlerin bazı özelliklere sahip olması önceliklidir. Bunlardan ilki eserde aşırı şiddet ve buna dayalı unsurların bulunmamasıdır. İkincisi kahramanın çocuğa görelilik ilkesine göre resmedilmesidir. [...] Çocuklar için kaleme alınan polisiye eserlerde bulunması gereken özelliklerin üçüncüsü ise eserde gizem unsuruna yer verirken çocuğu günlük hayatını etkileyecek birtakım korku ve sanrılara sevk etmemesi gerekliliğidir” (Yakar, 2014, s. 677). Halil Hamid’in polisiye serisinde de çocuklarda gerilim psikolojisi uyandıracak kurgulardan kaçınılmıştır. Nitekim Erol Üyepazarcı’ya göre “bu dizi hedeflediği okuyucu kitlesi açısından tutarlı, basit kurgulu öykücüklerden oluşmuştur” (2008, s. 162). Serinin *Çalınmış Gerdanlık* başlıklı birinci kitabında, “mütercim: Halil Hamid” notu düşülmesine rağmen eserin kimden tercüme edildiği ya da uyarılma mı olduğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Öte yandan eserdeki şahıs isimleri, yer adları ve gündelik hayat pratikleri dönemin İstanbul’undan izler taşımaktadır. Tercümeden ziyade eserin esinlenme,

uyarlama veya telif olabilme ihtimali daha kuvvetlidir¹⁹. Zira serinin ikinci kitabı olan *Çocuk Hırsızı*'nda Halil Hamid ismi olmakla birlikte mütercim notu bulunmamaktadır.

Çalınmış Gerdanlık (1333), Boğaziçi'nde oturan Remzi Bey'in evinden çok kıymetli bir gerdanlığın çalınması ve hırsızların evin küçük oğlu Feridun aracılığıyla yakalanması üzerine kuruludur. Gerdanlığın çalınmasından eve eşya getiren hamallar Yanko ve Hasan sorumlu tutularak tutuklanırlar. Söz konusu tutuklanma olayı gazetelerde de haber konusu olur²⁰. Remzi Bey'in Sherlock Holmes okumayı çok seven on üç yaşındaki oğlu Feridun, dikkatli araştırmaları neticesinde ip uçlarının peşinden giderek hırsızlığı yapanların uşakları Nuri ve Tenekeci Salamon olduğunu öğrenir ve polise haber verir. Yukarıda bahsedildiği gibi iç kapakta mütercim notu bulunmakla birlikte eserde Osmanlı İstanbul'unun gündelik hayatını yansıtan unsurlar çok fazladır. Söz gelimi tenekcinin Yahudi olması ve Feridun'un bunun şaşırtıcı olmadığını söylemesi, Osmanlıda tenekeci esnafının genellikle Yahudilerden oluşmasıyla ilgilidir. Öte yandan eserin başkişisi Feridun'un evinin Boyacıköy'de olması Halil Hamid'in çocukluk ve gençlik yıllarının geçtiği bir yer olması bakımından önemli bir detaydır.

M. Kemaleddin'in de *Meraklı Romanlar* başlığı altında yayımlanan *Çalınmış Gerdanlık* (1340) başlıklı bir polisiye eseri bulunmaktadır (Öztürk, 2014). Her iki eser kıyaslandığında ana konunun çalınan bir gerdanlık olması, gerdanlığı çalanın ev çalışmanı olması ve hırsız[lar]ın polis dışında biri tarafından tespit edilmesi benzerdir. Ana konunun benzerliği, konunun yabancı bir eserden alınarak/esinlenerek yeniden kurgulanması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ancak Halil Hamid'in diğer eserlerindeki tasvire, detaylara önem veren üslubunu bu eserde de koruması ve çocuklara yönelik eserler kaleme alan biri olarak eserin merkezine on üç yaşında bir çocuğu yerleştirilmesi eserin özgünlük boyutu olarak değerlendirilebilir.

Serinin, *Çocuk Hırsızı* (1334) adlı ikinci kitabında çalınan gerdanlığı bulduğu için "*küçük boyuyla, küçük yaşıyla büyük insanlar gibi hırsızı ele geçiren Feridun Efendi*" (1334b, s. 20) gazetelerde haber olmuştur. Serinin ilk kitabında da başkişi çocuk olmasına rağmen bir çocuğun gündelik pratikleri ile ilgili detaylara yer verilmemiştir. Ancak ikinci kitapta başkişi Feridun'un arkadaşıyla balık tutması, koşmaca mı yoksa satranç mı oynayacaklarını tartışmaları çocukların gündelik pratikleri olarak kurguda yer edinir. Bu eserin kurgusal açıdan önemli bir tarafı da

19 Banu Öztürk, *M. Kemaleddin'in Meraklı Romanları* adıyla hazırladığı eserde M. Kemaleddin'in polisiye hikâyelerinin 14'ünde iç ve dış kapak sayfalarında M. Kemaleddin için "nâkili" ifadesinin kullanıldığını bu ifadenin söz konusu eserlerin özgün mü yoksa adaptasyon mu olduğuyula ilgili karmaşaya sebep olduğunu belirtir. Öztürk, birçok eser tercüme eden M. Kemaleddin'in çevirdiği eserlerde gerçek yazarın adının belirtilmemesinin ve çeviri olduğu bilinen eserlerde dahi kahraman adlarının Türkçe olmasının, olayın Türkiye'de geçmesinin "nakil, tercüme, adaptasyon" karmaşasını tetiklediğini ancak M. Kemaleddin'in uzun hikâyelerinde uyarlama veya nakil ihtimallerini saklı tutarak her birinin özgün eser olduğunu ifade eder. Hikâyelerin sadece İstanbul'da değil İzmit ve Edirne gibi şehirlerde de geçmesinin ve "yerel unsurların incelikli bir şekilde kullanılması[nın], yerel kahramanların seçilmesi[nin] dönemin lokanta, bar, mağaza, eğlence yerleri, sokak ve mahalle gibi mekânlarının ayrıntılı anlatımları[nın] gündelik hayatın yansımaları[nın]" bu iddiasını desteklediğini belirtmektedir (2014, s. 18). Öztürk'ün bu tespitleri Halil Hamid'in polisiye türdeki romanları için de geçerli sayılabilir.

20 Seval Şahin, Osmanlı-Türk polisiye edebiyatı ile ilgili çalışmasında gazete haberlerinden aktarım yapılmasının kurguda gerçeklik etkisinin oluşturulmasında önemli bir yere sahip olduğunu belirtir ve *Çalınmış Gerdanlık* romanını örnekler arasında sayar (Şahin, 2017, s. 42).

metne bir mektup yerleştirilmesidir. Amcasından davet mektubu alması, Feridun'un yeni maceralara çağrılmasına ilişkin kurgusal bir hazırlıktır. Feridun'un amcasının evine giderken Sherlock Holmes ile Nat Pinkerton serilerinden de yanına alması, küçük yaşına rağmen polisiye romanlar okumaya meraklı olduğunu gösteren bir detaydır. Feridun'un vapurda okuduğu *Demir Pençe*, Osmanlı Türkçesine E. Ali tarafından çevrilmiş ve 1330 yılında Tevsi-i Tıbaat Matbaası tarafından yayımlanmıştır.

Halil Hamid'in çocuklara yönelik eserlerinde okulun önemine yaptığı vurgu, bu eserde de Feridun'un, *acaba bu hırsızlar, polislerle türlü hikâyeleri okumakla fena bir şey yapmış oluyor muyum? "Fakat mektep zamanı evde, mektepte derslerimi bırakarak okuduğum yok eğer öyle yapsa idim derslerimden hep çok iyi numaralar alabilir mi idim. Zaten evde yaz tatilinden istifade ederek okuduğum zamanlarda ne annem ne de babam darılmıyorlar."* Öyle ise derslerime mani olmamak şartıyla eğlence için okuyacak olursam zararsızdır (1334b, s. 10). ifadeleri ile ortaya konarak pedagojik bir tutum sergilenir. Meşrutiyet matbuatında yaygın bir tür olan polisiye romanların bir uzantısı olan eserde, Feridun'un vapurda iken gördüğü ve iyi insanlar olmadıklarına hükmettiği iki adam entrik kurguyu şekillendirme işlevselliği yüklenirler. Nitekim adamlardan birinin elindeki gazeteyi Feridun'a uzatarak resimdeki kişinin kendisi olup olmadığını sorması, resimdeki kişinin kendisi olduğunu şaşkınlıkla gören Feridun'un adamı bileğinden yakalayarak onun bir hırsız olduğunu söylemesi yeni bir macerayı başlatır. Tren, Kızıltoprak istasyonunda durunca polisin çağırılması, hırsızın teslim edilmesi ve yolcuların ceplerine baktıkları zaman bir şeylerin çalınmış olduğunu fark etmeleri, bir hafiyeye edasıyla hareket eden Feridun'un uyanıklığını ve dikkatini ortaya koymaktadır. Öte yandan Feridun'u takip eden Yıldırım Hıdır lakaplı hırsızın ona kısa yoldan zengin olma vaadinde bulunması ve Feridun'un hemen kabul etmesi, okuru şaşırtmaya ve okurda tereddüt oluşturmaya ilişkin kurgusal bir tekniktir. Eserin bu kısmında Halil Hamid'in diğer eserlerinde de görülen diyaloglara ya da monologlara yerleştirilen didaktik tutum ve okuru şaşırtma karşımıza çıkar. Zira Feridun'dan kendilerini ele vermeyeceğine dair söz aldıktan sonra onu kumpanyanın diğer üyelerinin yanına götürülen hırsızlar aslında Feridun'a tuzak kurmuşlardır ancak Feridun'un polislerle iş birliği içinde olması hırsızların yakalanmasını sağlar.

SONUÇ

Meşrutiyet Dönemi'nde farklı türlerde ve konularda pek çok eser yazan Halil Hamid'in, eserleri hakkında çalışma yapılmadığı gibi biyografisi ile ilgili de literatürde oldukça sınırlı bilgi bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi kadınlarının sosyolojik durumu ve hak arayışları ile ilgili yapılan çalışmalarda *Müsavat-ı Tamme, Dünkü Bugünkü Yarınki Kadın* gibi eserlerinden bahsedilmekle birlikte hayatına ya da edebî metinlerine dair bilgiye pek rastlanmamıştır. Kadın ve aile ile ilgili eserleri dışında popüler aşk romanları ve çocuklar için hikâyeler de kaleme alan, *Çocuk Duygusu* dergisinde öğretici hikâyeler, oyunlar neşreden yazarın, gölgede kalmasında muhtemelen 1920'lerden sonra basın hayatında aktif görünmemesinin ve daha çok Balıkesir'de yayımlanan *Kaynak, Türk Dili, Balıkesir Postası ve Alkam* gibi gazete ve dergilerde yazılarını neşretmesinin etkisi söz konusudur.

Halil Hamid'in öğretmen olması muhtemelen çocuklara yönelik eserler kaleme almasında ve çocuk bakışını/çocuğa görelilik ilkelerini uygulamaya çalışmasında etkili olmuştur. Yazar, özellikle 1914-1918 yılları arasında yayımladığı ve Muallim Halil Hamid imzasını kullandığı çocuk hikâyelerinde hayvanların dünyasını merkeze alarak küçük çocukları eğlendiren yer yer de pedagojik tutumunu sezdirenen bir anlatım benimsemiştir. Halil Hamid'in çocuklara yönelik kitaplarında hayvanlar ve insanlar arasında ölümlü neticelenen çekişmelere yer vermesi ise dönem içerisinde modern pedagojinin henüz yerleşmeye başlamasıyla ilgilidir. Halil Hamid'in Meşrutiyet Dönemi'nde yaygın bir tür olan polisiye romanları da çocuk ve gençlere yönelik kurgularla şekillendirilmiştir. Halil Hamid, polisiye türündeki eserlerinde de dönemin polisiye romanlarının özelliklerini yansıtan kurgusal özellikler kullanır.

Halil Hamid'in yalın, sade ve samimi bir dille kaleme aldığı çocuk kitapları, dönem çocuklarının ilgisini çekecek tarzdadır. Zira dönem içerisinde çocuklara yönelik yazılan eserler özellikle tematik ve estetik unsurlar bakımından benzerlik gösterir. Öte yandan yazarın eserlerinin eğitici işlevi ise, okuma ve okul sevgisi, anne ve babanın sözünden çıkmama, yalan söylememe, cesaret gibi değerlerin aktarılması aracılığıyla ortaya konur.

Çocuklara yönelik hikâyelerinde kurgusal tekniğe önem veren Halil Hamid, asıl kurgunun içine karakterler tarafından anlatılan ve merak uyandıran ya da öğretici içeriği olan hikâyeler yerleştirir. Diyalogların ve monologların yoğun olarak görüldüğü eserlerinde atasözleri, deyimler, tekerlemeler ve ikilemelerle anlatıma canlılık kazandırılır. Halil Hamid ismi günümüzde yaygın şekilde bilinen bir isim olmasa da, bir bütün olarak bakıldığında onun çocuklara yönelik yazdığı eserlerinde estetik ve pedagojik öge arasında bir denge arayışında olduğu söylenebilir. Merak uyandıran kurgusu, olayların akışına gizlenmiş ahlaki ve eğitici mesajları, yalın ve sürükleyici anlatımı ile Halil Hamid'in eserleri, Türk çocuk edebiyatının öncü çalışmaları arasında yer alır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

Akyüz, Y. (2008). *Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Pegem Akademi Yayınları.

Beşiktaş Osmanlı Fakir Çocuklar Mektebi Tevzi-i Mükafat Cetveli ve Bilanço (1334) *Sene-i Dersiyeh 1331- 1332*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.

Bursalı Mehmed Tahir (2016). *Osmanlı müellifleri C. 1*. (Haz. M. A. Yekta Saraç). Ankara: TÜBA Yayınları.

Güler, A. (2004). *Başlangıcından 1950'ye kadar Balıkesir 'de çıkan dergilerdeki edebî ve kültürel muhteva üzerinde bir inceleme*. (Doktora Tezi) Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

- Gündüz, O. (2006). II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk romanında yeni açılımlar, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 4, 8, 101-164.
- Halil Hamid (1326) *İslamiyet'te feminizm yahud âlemi-i nisvânda müsâvât-ı tamme*. İstanbul: Keteon Matbaası.
- Halil Hamid (19 Eylül 1329). bunu bilmem ki ben. *Çocuk Duygusu*, 16, 7-8.
- Halil Hamid (1 Ağustos 1329). hayvanlara acıyınız. *Çocuk Duygusu*, 9, 6-8.
- Halil Hamid (29 Ağustos 1329). kardeşine dokunma yavrum". *Çocuk Duygusu*, 13, 2.
- Halil Hamid (5 Eylül 1329). Yavrular annelerini arıyor. *Çocuk Duygusu*, 14, 3.
- Halil Hamid (20 Mart 1330). İntikam oyunu. *Çocuk Duygusu*, 42, 8.
- Halil Hamid (1333). *Kahramanların hikâyeleri*. İstanbul: Cemiyet Kütübhânesi.
- Halil Hamid (1333a). *Ayının hikâyesi*. Dersaadet: Cemiyet Kütübhânesi.
- Halil Hamid (1333b). *Arslanın eğlencesi*. Dersaadet: Cemiyet Kütübhanesi.
- Halil Hamid (1333c). *Tilkinin tuzakları*. Dersaadet: Cemiyet Kütübhânesi.
- Halil Hamid (1333d). *Köpeklerle kedinin seyahati*. Dersaadet: Cemiyet Kütübhânesi.
- Halil Hamid (1333e). *Fare ile kedi*. Dersaadet: Cemiyet Kütübhânesi.
- Halil Hamid (1333f). *Kızıl şeytan*. Dersaadet: Cemiyet Kütübhânesi.
- Halil Hamid (1333g). *Küçük polis hafiyesi-çalınmış gerdanlık*. Dersaadet: Cemiyet Kütübhânesi
- Halil Hamid (1334a). *Dünkü, bugünkü, yarınki kadın*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.
- Halil Hamid (1334b). *Küçük polis hafiyesi-çocuk hırsızı*. İstanbul: Cemiyet Kütübhânesi.
- Halil Hamid (1335a). *Kazın hikâyesi*. Dersaadet: Cemiyet Kütübhânesi.
- Halil Hamid (1335b). *Şeytanın arabası*. İstanbul: Cemiyet Kütübhânesi.
- Halil Hamid (1335c). *Yeni aile rehberi*. İstanbul: Cemiyet Kütübhânesi.
- Halil Hamid (1335d). *Ölmeyen aşk*. İstanbul: Cemiyet Kütübhânesi.
- Halil Hamid (1335e). *Anlaşılmayan kadın*. İstanbul: Cemiyet Kütübhânesi.
- Halil Hâmid (7 Mart 1918) "Maziye Karışmış Simâlardan: M. Rauf Bey.", *Servet-i Fünûn*, 1383, 82.
- İbnü'l- Emin Mahmut Kemal İnal (2002). *Son asır Türk şairleri*. C. IV. (Haz. İbrahim Başbuğ), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (2012). *Balkan savaşlarında kadınlarımız*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Okay, C. (1998). *Osmanlı çocuk hayatında yenileşmeler*. İstanbul: Kırkambar Yayınları.
- Okay, C. (1999). *Eski harfli çocuk dergileri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Okay, C. (2002). *Meşrutiyet dönemi çocuk edebiyatı*. İstanbul: Medyatek Yayınevi.
- Öztürk, B. (2014). *M. Kemaleddin'in meraklı romanları*. İstanbul: Labirent Yayınları.
- Şahin, S. (2017). *Cinai meseleler, Osmanlı- Türk polisiye edebiyatında biçim ve ideoloji (1884- 1928)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şirin, M. R. (2000) *99 soruda çocuk edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şirin, M. R. (2018). *Çocukluğun kozası ve çocuk kültürü*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2019a). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış*. İstanbul: Uçan At Yayınevi.
- Şirin, M. R. (2019b). *Çocuk, çocukluk ve çocuk edebiyatı*. İstanbul: Uçan At Yayınevi.
- Taşdelen, V. (2013). *Felsefeden edebiyata*. Ankara: Hece Yayınları.
- Taşkıran, T. (1973). *Cumhuriyet'in 50. yılında Türk kadın hakları*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

- Tekdurmaz, B. (2004). *Balıkesir halkevi çalışmaları ve Kaynak dergisinin sistematik indeksi*. (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Üyepazarcı, E. (2008). *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes! Türkiye’de polisiye romanın 125 yıllık öyküsü (1881- 2006)*. İstanbul: Oğlak Yay.
- Üyepazarcı, E. (2019). *Unutulanlar, hiç bilinmeyenler ve bilinmek istemeyenler C.1*, İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Yakar, Yasin M. (2014). Türk çocuk ve ilk gençlik edebiyatında polisiye. *Türk Dili*, 756, 675- 681.
- Zorbay, A.; Atik, A. (2020). *Yeni harflerle Siyanet* (1914). İstanbul: Libra Kitap.

